

FORMS AND METHODS OF USING TURSUNBOY ADASHBOYEV'S WORK IN TEACHING LESSONS

Khalilova E'zoza Abdimannon qizi

Faculty of Pedagogy, University of Economics and Pedagogy

4th year student of primary education, group 124-22

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19763925>

ARTICLE INFO

Received: 18th April 2026

Accepted: 24th April 2026

Online: 25th April 2026

KEYWORDS

Reading lesson, children's literature, Tursunboy Adashbayev, pedagogical methods, interactive methods, analysis of artistic text, speech development, upbringing, didactics, reading.

ABSTRACT

This scientific article analyzes the effective forms and methods of using the work of Tursunboy Adashbayev, one of the prominent figures of children's literature, in reading lessons on a scientific and pedagogical basis. The content and essence of the writer's works, their educational, aesthetic and didactic significance are highlighted, and their role in developing the speech of primary school students, forming independent thinking and increasing the reading culture is revealed. Also, the possibilities of teaching the writer's work through innovative methods, interactive methods and modern pedagogical technologies in the lesson process are substantiated.

O'QISH DARSLARIDA TURSUNBOY ADASHBOYEV IJODIDAN FOYDALANISHNING SHAKL VA USULLARI

Xalilova E'zoza Abdimannon qizi

Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti Pedagogika fakulteti

4-kurs Boshlang'ich ta'lim 124-22-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19763925>

ARTICLE INFO

Received: 18th April 2026

Accepted: 24th April 2026

Online: 25th April 2026

KEYWORDS

O'qish darsi, bolalar adabiyoti, pedagogik metodlar, interfaol usullar, badiiy matn tahlili, nutq rivoji, tarbiya, didaktika, kitobxonlik.

ABSTRACT

Ushbu ilmiy maqolada o'qish darslarida bolalar adabiyotining yetuk namoyandalaridan biri bo'lgan Tursunboy Adashboyev ijodidan foydalanishning samarali shakl va usullari ilmiy-pedagogik asosda tahlil etiladi. Adib asarlarining mazmun-mohiyati, ularning tarbiyaviy, estetik va didaktik ahamiyati yoritilib, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish, mustaqil fikrlashini shakllantirish hamda kitobxonlik madaniyatini oshirishdagi o'rni ochib beriladi. Shuningdek, dars jarayonida innovatsion metodlar, interfaol usullar va zamonaviy pedagogik texnologiyalar orqali yozuvchi ijodini o'qitish imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kirish

O'qish darslari boshlang'ich ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u nafaqat o'quvchilarga savodxonlikni o'rgatish, balki ularning tafakkuri, nutqi, estetik didi va ma'naviy dunyosini shakllantirishda ham asosiy vosita hisoblanadi. Ayniqsa, badiiy adabiyot namunalari bilan foydalanish o'quvchilarning ichki dunyosiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, bolalar adabiyotining yorqin vakillaridan biri bo'lgan Tursunboy Adashboyev ijodi o'qish darslarida keng qo'llanishi mumkin bo'lgan muhim didaktik manba hisoblanadi. O'qish va nutq o'stirish darslari jarayonida Dasturda belgilangan mavzular asosida o'quvchilarga muayyan bilim beriladi. O'qish ko'nikmalarini takomillashtira borish bilan bir qatorda o'quvchilarni ma'naviy barkamol inson ruhida tarbiyalash vazifasi ham diqqat markazida bo'ladi. [5]

Adashboyev asarlari sodda, ravon va bolalar psixologiyasiga mos uslubda yozilgani bilan ajralib turadi. Uning she'r va hikoyalarda bolalarga xos beg'uborlik, tabiatga mehr, kattalarga hurmat, do'stlik va halollik kabi qadriyatlar ifodalanadi. Bu esa o'qish darslarida tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. [4]

Asosiy qisim

O'qish darslarida yozuvchi ijodidan foydalanishning eng muhim shakllaridan biri bu badiiy matnni ifodali o'qishdir. Ifodali o'qish orqali o'quvchilar matn mazmunini chuqurroq anglaydi, undagi obrazlarni his qiladi va estetik zavq oladi. [5] Masalan, Adashboyevning bolalarga bag'ishlangan she'rlarini o'qishda

o'qituvchi ohang, pauza va urg'ulardan to'g'ri foydalanishni o'rgatishi zarur. Bu usul o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish bilan birga, ularning badiiy tafakkurini ham boyitadi. Yana bir samarali usul bu savol-javob asosida matn tahlilidir. O'qituvchi matn yuzasidan turli darajadagi savollar berish orqali o'quvchilarning fikrlash faoliyatini faollashtiradi. Masalan, "Asarda qahramon qanday xulq-atvor ko'rsatdi?", "Sen uning o'rnida bo'lsang nima qilarding?" kabi savollar o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish ko'nikmasini shakllantiradi. Bu esa kompetensiyaviy yondashuv talablariga mos keladi. Rolli o'yinlar ham Adashboyev ijodini o'qitishda samarali usullardan biridir. O'quvchilar asardagi qahramonlar rolini ijro etish orqali voqealarni jonli tasavvur qiladi va ularni yaxshiroq anglaydi. Bu usul ayniqsa kichik yoshdagi o'quvchilar uchun qiziqarli bo'lib, ularning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Shuningdek, o'qish darslarida ijodiy topshiriqlardan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, o'quvchilarga matn asosida rasm chizish, hikoya davom ettirish yoki she'rga o'xshash yangi misralar tuzish topshirilishi mumkin. Bu usullar o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi va ularni faol ishtirokchi sifatida dars jarayoniga jalb etadi.

Adashboyev asarlarini o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish ham samarali natija beradi. "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "B-B-B" kabi metodlar orqali o'quvchilar matn ustida mustaqil ishlashga o'rganadi. Masalan, "Klaster" usulida o'quvchilar asar mavzusiga oid tushunchalarni guruhlab, ularning o'zaro

bog'liqligini aniqlaydi. Bu esa ularning analitik fikrlashini rivojlantiradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish ham o'qish darslarini samarali tashkil etishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, Adashboyev asarlari asosida tayyorlangan multimedialli taqdimotlar, audio va video materiallar o'quvchilarning diqqatini jalb qiladi va mavzuni yanada tushunarli qiladi. O'qish darslarida yozuvchi ijodidan foydalanishda differensial yondashuvni ham e'tiborga olish zarur. Har bir o'quvchining individual qobiliyati va tayyorgarlik darajasiga qarab topshiriqlar berish orqali ularning bilim olish jarayoni samaradorligi oshiriladi. Kuchli o'quvchilarga murakkabroq tahliliy topshiriqlar berilsa, o'zlashtirishi sust bo'lgan o'quvchilarga sodda va ko'proq amaliy mashqlar tavsiya etiladi.

Adashboyev ijodining yana bir muhim jihati uning til boyligidir. Uning asarlarida xalqona iboralar, sodda va tushunarli so'zlar keng qo'llanadi. Bu esa o'quvchilarning lug'at boyligini oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. O'qituvchi matn ustida ishlash jarayonida yangi so'zlarni izohlash, ularni gapda qo'llash kabi mashqlar orqali o'quvchilarning leksik kompetensiyasini rivojlantirishi mumkin. Shuningdek, o'qish darslarida tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishda Adashboyev asarlarining o'rni beqiyosdir. Uning asarlarida aks etgan ijobiy fazilatlar o'quvchilarga namuna bo'lib xizmat qiladi. Masalan, do'stlik, mehr-oqibat, tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabat kabi g'oyalar bolalar ongiga chuqur singadi. [4]

Misol tariqasida. Tursunboy Adashboyevning "Tuproq" she'ri o'qish darslarida bir vaqtning o'zida ham tarbiyaviy, ham nutqiy, ham estetik maqsadlarni amalga oshirish uchun juda qulay badiiy material hisoblanadi. [7] Ushbu she'r asosida turli metod va usullarni tizimli qo'llash orqali dars samaradorligini oshirish mumkin. Avvalo, ifodali o'qish usulidan foydalanish muhim. O'qituvchi she'rni namunali tarzda ohang, pauza va urg'ularni to'g'ri qo'llagan holda o'qib beradi. Masalan, "Ajdodlardan meros bo'lib, qolgan tuproq" misralarida pauza orqali mazmuniy urg'u beriladi. So'ng o'quvchilar she'rni qayta o'qiydi. Bu usul orqali o'quvchilarda to'g'ri o'qish, his qilib o'qish va nutq ohangini boshqarish ko'nikmalari shakllanadi.

Keyingi samarali yondashuv - savol-javob (evristik suhbat) usulidir. She'r mazmunini chuqur anglash uchun quyidagi savollar beriladi: "Nima uchun tuproq 'ajdodlardan meros' deb aytilmoqda?", "Bobolarning qon va teri tomgan tuproq deganda nima nazarda tutilgan?", "Shoir tuproqni qanday tasvirlayapti?". Bu savollar o'quvchilarning mantiqiy va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda matn osti ma'nolarini anglashga yordam beradi.

Badiiy tahlil usuli ham aynan shu she'rda juda samarali. O'quvchilar bilan birgalikda obrazli ifodalar tahlil qilinadi: masalan, "qir-adirlar gulxan bo'lib yongan tuproq" - bu metafora orqali tabiatning go'zalligi va jonliligi ifodalangan. "Qotilni ham, botirni ham o'z bag'riga olgan tuproq" misrasi esa tuproqning bag'rikengligi va abadiylik ramzi ekanini anglatadi. Bu usul

o'quvchilarning badiiy tafakkurini rivojlantiradi.

Shuningdek, klaster (tarmoqlash) usulidan foydalanish mumkin. Doskaga "Tuproq" so'zi yoziladi va o'quvchilar ushbu tushuncha bilan bog'liq fikrlarni aytadi: "meros", "ona zamin", "hayot manbai", "xotira", "mehnat". Bu orqali tushunchaning semantik maydoni kengaytiriladi va o'quvchilarning assotsiativ fikrlashi rivojlanadi.

Rolli o'yin usulini ham qo'llash mumkin. O'quvchilarga she'r mazmunidan kelib chiqib kichik sahna ko'rinishi beriladi. Masalan, biri - dehqon, biri - tabiat, biri - tarix timsolida chiqishi mumkin. Bu usul orqali o'quvchilar she'r mazmunini his qiladi va uni jonli tasavvur qiladi.

Ijodiy topshiriqlar usuli ayniqsa samarali. O'quvchilarga quyidagi topshiriqlar berilishi mumkin: "Tuproq haqida 2-3 gap yozing", "She'rga o'xshash kichik misra tuzing", "Tuproqni nimaga o'xshatgan bo'lardingiz?". Bu usul o'quvchilarning ijodiy fikrlashini va yozma nutqini rivojlantiradi.

Insert usuli yordamida o'quvchilar matn ustida mustaqil ishlaydi. Ular she'rni o'qib chiqib, quyidagicha belgilar qo'yadi: "+" - bilgan ma'lumotim, "-" - yangi ma'lumot, "?" - tushunarsiz joy. Bu usul o'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, tarbiyaviy tahlil usuli orqali she'rning g'oyaviy yo'nalishi ochib beriladi. O'quvchilar bilan "Vatanga hurmat", "ajdodlar xotirasi", "ona zaminga mehr" kabi tushunchalar muhokama qilinadi. Bu esa o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantiradi.

Lug'at ustida ishlash usuli ham muhim. She'rda uchraydigan "qir-adir", "to'kin-sochin", "gulxan" kabi so'zlar izohlanadi va ular bilan gap tuzish mashqlari bajariladi. Bu orqali o'quvchilarning lug'at boyligi oshadi.

Yana bir samarali yondashuv - taqqoslash usuli. O'quvchilardan tuproq haqida boshqa she'r yoki maqollarni eslash so'raladi va ular bilan solishtirish amalga oshiriladi. Bu usul umumlashtirish va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Umuman olganda, "Tuproq" she'ri asosida qo'llaniladigan ushbu metodlar o'quvchilarning o'qish texnikasi, badiiy tafakkuri, nutqi va ma'naviy dunyosini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

[7] Pedagogik tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'qish darslarida badiiy asarlardan samarali foydalanish o'quvchilarning o'qish tezligi va tushunish darajasini oshiradi. Shu bilan birga, ular mustaqil kitob o'qishga qiziqib boradi. Bu esa kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'qish darslarida Tursunboy Adashboyev ijodidan foydalanish o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki ularning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Turli pedagogik metodlar va interfaol usullar yordamida yozuvchi asarlarini o'qitish jarayoni yanada samarali va qiziqarli tashkil etilishi mumkin. Bu esa zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan, har tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

References:

1. A. Zunnunov va boshq. Adabiyot o'qitish metodikasi. — T.: „O'qituvchi41,
2. A. Rafiyev. Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi va imlosi. — T.: 2003.
3. A. G'ulomov. Ona tili o'qitish prinsiplari va metodlari. - T.: „O'qituvchi", 1992.
4. Tursunboy Adashboyev - Vikipediya
5. Sinf dan tashqari o'qish darslarida Tursunboy Adashboyev ijodini o'rganish. Kurs ishi.
6. O'QISH DARSLARINING MAQSAD VA VAZIFALARI, TA'LIMIY-TARBIYAVIY ANAMIYATI – тема научной статьи по наукам об образовании читайте бесплатно текст научно-исследовательской работы в электронной библиотеке КиберЛенинка
7. Tursunboy Adashboyev (1939) she'rlari to'plami